

Бороденко О. В.

кандидат філософських наук, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),
oleg.bobina@nuos.edu.ua

ТАНАТОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ТВОРЧОСТІ АНДРІЯ ПЛАТОНОВА

Аналізується танатологічна проблематика російського письменника А. Платонова у рамках його філософсько-антропологічних поглядів, пов'язаних з осмисленням людського буття, тілесності та духовності. Проблема смерті та її подолання, що є однією з ключових у А. Платонова, осмислюється через екзистенційну символіку, в дусі утопізму М. Федорова.

Ключові слова: *смерть, екзистенційна символіка, світопереживання, духовність, тілесність, людське буття.*

Зацікавленість **проблемою** смерті зближує А. Платонова не лише з традицією російської та світової філософії, але й з філософсько-антропологічними течіями ХХ ст. Як досить влучно зауважив О. Демичев, філософська антропологія ХХ ст. характеризується, зокрема, «переорієнтацією з традиційної ідеї вітальності на ідею тимчасовості, кінцевості, смертності людського існування. Теми кінця, занепаду, «смерті людини», «смерті автора» стали знаковими, навіть культовими»[2,159]. Це вказує на **актуальність нашої проблематики.**

Цілями цього дослідження є:

- 1) окреслити підходи А. Платонова до проблеми смерті та безсмертя;
- 2) показати сприйняття смерті людиною в творах А. Платонова, становлення людини до смерті (у зв'язку з символікою циклічності людського життя).

Проблеми смертності людини у зв'язку із релігією та питаннями трансцендентного порушуються у працях В. Табачковського «Людина Екзистенція – Історія» (1996), Н. Хамітова «Філософія. Бытие. Человек. Мир» (2006) та інших. У названих вище публікаціях все ж таки недостатньо аналізується осмислення проблеми смерті людини А. Платоновим саме в межах його філософсько-антропологічних поглядів, пов'язаних з осмисленням людського буття. Тому метою цієї статті є заповнити існуючу прогалину.

Протягом двадцятого століття танатологічна проблематика розроблялась фактично усіма філософськими школами та напрямками. Танатологічна проблематика є антропологічною за своєю сутністю; страх перед смертю – це страх перед найсуттєвішою та неподоланною можливістю буття.

Аналізуючи сприйняття смерті персонажами платонівських творів, звертаєш увагу на те, що для цих людей смерть – явище тимчасове. Це, по-перше, «*продовження життя*» (а життя – це «*продовження*» смерті); по-друге, це «*мандрівка у невідоме*» (або ж – «*повернення*» у країну дитинства).

Складається враження, що «людям майбутнього» А. Платонова (Степан Копенкін, Москва Честнова та інші) «страх смерті» взагалі невластивий. Так, коли важко поранений Копенкін (роман «Чевенгур») помирає, він турбується не стільки про втрату життя, як про те, що йому соромно померати, коли на нього дивляться інші люди, думає про Розу, яка залишається самотньою (Роза Люксембург – омріяний образ неіснуючої, вже померлої людини, яку закоханий Степан ніколи не бачив і не зустрічав) [4,396].

Можна припустити, що відсутність страху перед смертю у персонажів А. Платонова пояснюється такими причинами:

1) «*люди майбутнього*» А. Платонова – це символічні типи ідеальних людей – творців Утопії. У них відсутні численні «*негативні*» риси «*людей минулого*» або перехідного типу «*людей сучасності*», а саме: боягузливість, страх перед невідомим, нерішучість, невпевненість у собі, недовіра до людей, страх перед природою як 2одвічним ворогом людства» (за М. Федоровим), потяг до накопичення (взагалі – зосередженість на «*матеріальному*»² як протизвазі

«духовному»), т. зв. «буржуазний індивідуалізм»; одним словом – риси міщанина. Вони – альтруїсти. Позбавивши своїх позитивних персонажів вказаних вище рис, А. Платонов позбавляє їх також страху перед смертю як перед чимось найбільш невідомим та загадковим для кожної людської істоти;

2) для людини з творів А. Платонова притаманне *відчуття власного безсмертя*, відчуття того, що за межами смертного кінця існує потойбічне існування, «*продовження життя*», перетікання життя земного у життя потойбічне. Таке відчуття ґрунтується на усвідомленні (або підсвідомому переживанні) циклічності людського життя, де смерть – це народження, а народження людини – це її смерть. Так, у романі «Чевенгур» зустрічаємо епізод смерті машиніста-наставника (цитуюмо мовою оригіналу):

«Машинист-наставник закрыл глаза и подержал их в нежной тьме; никакой смерти он не чувствовал – прежняя теплота тела была с ним, только раньше он ее никогда не ощущал, а теперь будто купался в горячих обнаженных соках своих внутренностей. Все это уже случилось с ним, но очень давно, и где – нельзя вспомнить.<...> Наставник вспомнил, где он видел эту тихую горячую тьму: это просто теснота внутри его матери, и он снова всовывается меж ее расставленных костей, но не может пролезть от своего слишком большого старого роста ...» [4,68].

Сучасний психолог С. Гроф приходиться до висновку, що вмирання людини можна порівняти із народженням; воно і є свого роду «повторним народженням». Він зазначає, що перед самим народженням дитина відчуває страх, «світ видається темним і загрозливим, людина (перебуваючи в стані ембріону. – О. Б.) сприймає ситуацію як клаустрофобічний жахливий сон й відчуває жорстокі душевні тортюри» [1,89].

У платонівських «людей майбутнього», як було показано вище, світопереживання здійснюється досить просто. Вони не думають про смерть, не помічають її. Усією своєю поведінкою вони наче стверджують: «смерті не існує»; «смерть – це пережиток минулого»; «смерть – це і є минуле». Цей тип платонівських персонажів існує лише в майбутньому, працює для майбутнього.

Більше того, смерть та вмирання сприймаються як щось вороже.

Деякі персонажі А. Платонова в кінці життя повертаються у тваринне існування. Так, у романі «Чевенгур» тіло маленького хлопчика – сина жебрачки перед смертю покривається шерстю [4,300].

У повісті «Котлован» описується робітниця Юлія: «... длинные обнаженные ноги были покрыты густым пухом, почти шерстью, выросшей от болезней и бесприютности, – какая-то древняя, ожившая сила превращала мертвую еще при ее жизни в обрастающее шкурой животное» [3,145].

Один з діючих осіб «Котловану» – ведмідь-коваль. Про цю істоту невідомо – справжній це ведмідь, або «колишня людина».

Можливо, надання вмираючим (або померлим) людям тваринних рис і ознак пояснюється тим, що А. Платонов вважає смерть чимось неприродним, ворожим як для людини, так і для тварин, рослин. Смерть, вмирання є зовсім неприродним, ненормальним для людей. Тому не випадково, що тваринних ознак набувають саме ті персонажі, які помирають від хвороб, голоду, соціальних негараздів. Перелічені явища перебувають для Платонова в одному ряді зі смертю як вороги людини. Ця позиція робить російського письменника прямим послідовником М. Федорова, для якого смерть також була одвічним ворогом, якого можна перемогти (так само як хвороби, війни, бідність та інше). Ідея необхідності подолання смерті проходить крізь усю філософію Миколи Федорова. Російський релігійний мислитель оригінально підходить до цього питання. На думку М. Федорова, людина повинна відчутти «своє сирітство» й звернутись до Бога з молитвою про батьків ... Висловлюючи своє прохання усіма зовнішніми засобами та силами, осиротіла істота повертає життя батькам й дістає безсмертя для самого себе [5,240].

Підбиваючи **підсумки**, зазначимо, що проблема смерті та її подолання людиною – одна з центральних у А. Платонова. Ця проблема знайшла своє символічне втілення в багатьох творах російського письменника. А. Платонов намагався вирішити її у дусі утопізму, спираючись на філософію Миколи Федорова, хоча випробував й інші підходи.

У цьому контексті перспективним для дослідження видається питання символізації в літературі взаємопереходу життя у смерть (або: «живого» у «мертве»), і навпаки.

Література і джерела

1. **Гроф, С.; Гроф, К.** Сияющие города и адские муки / С. Гроф, К. Гроф // В кн.: Жизнь после смерти. – М.: Политиздат, 1990. – С. 71–109.
2. **Демичев, А.В.** Тематичность смерти. Дискурсы и концепты / А. В. Демичев // Человек. – 2001. – №2. – С. 158–170.
3. **Платонов, А.П.** Котлован / Андрей Платонов. – М.: Прогресс, 1988. – 540с.
4. **Платонов, А.П.** Чевенгур / Андрей Платонов. – М.: Высшая школа, 1991. – 656с.
5. **Фёдоров, Н.Ф.** Небесные науки как факт и как проект / Николай Федорович Федоров // Собрание сочинений. – М.: Прогресс, 1995. – Т. 2. – С. 240–241.

References

1. **Grof S., Grof K.** *Siyayushchie goroda I adskie muki* [Radiant cities and hellish tortures. In «Life after death»]. Moscow, Politizdat Publ., 1990. P. 71-109.
2. **Demichev A.V.** *Tematichnost smerti. Diskursy i kontsepty* [Death thematic. Discourses and conceptions]. Chelovek [Human]. – 2001 №2. P. 158-170.
3. **Platonov A.P.** *Kotlovan* [The foundation pit]. Moscow, Progress Publ., 1988. 540p.
4. **Platonov A.P.** *Chevengur* [Chevengur]. Moscow, Vysshaya shkola, 1991. 656p.
5. **Fedorov N.F.** *Nebesnyye nauki kak fakt i kak projekt* [Celestial sciences like a fact and a project]. In: Collected Works. Vol.2. Moscow, Progress Publ., 1995. P. 240-241.

Borodenko O. V., Candidate of Sciences (Philosophy), Instructor of the Department of Social and Humanitarian Sciences, Humanitarian Institute of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), oleg.bobina@nuos.edu.ua

Thanathologic problems in Andrei Platonov's works

Analysis of interpretation the thanathologic problems by Andrei Platonov like a part of his philosophical anthropologic opinions. The study to existential symbolism in the philosophical anthropologic opinions of prose by Andrei Platonov occupies a central place of investigation in this article.

Key words: *death, existential symbolism, outliving, spirituality, fleshliness, human being.*

Бороденко О. В., кандидат философских наук, преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин Гуманитарного института Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев), oleg.bobina@nuos.edu.ua

Танатологическая проблема в творчестве Андрея Платонова

Анализируется танатологическая проблематика Андрея Платонова в рамках его философско-антропологических взглядов, связанных с осмыслением человеческого бытия, телесности и духовности. Проблема смерти и ее преодоления, как одна из ключевых проблем у А. Платонова, осмысливается через экзистенциальную символику, в русле утопизма Н. Федорова.

Ключевые слова: *смерть, экзистенциальная символика, миропереживание, духовность, телесность, человеческое бытие.*